# ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
της 30ής Νοεμβρίου 1995 *

Στην υπόθεση C-55/94,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Consiglio Nazionale Forense (Ιταλία) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

**Reinhard Gebhard**

και

**Consiglio dell'Ordine degli Avvocati e Procuratori di Milano,**

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία της οδηγίας 77/249/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1977, περί διευκολύνσεως της πραγματικής ασκήσεως της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών από δικηγόρους (ΕΕ ειδ. έκδ. 06/001, σ. 249),

## ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους G. C. Rodríguez Iglesias, Πρόεδρο, K. N. Κακούρη, D. A. O. Edward (εισηγητή) και G. Hirsch, προέδρους τμήματος, G. F. Mancini, F. A. Schockweiler, J. C. Moitinho de Almeida, P. J. G. Kapteyn, C. Gulmann, J. L. Murray, P. Jann, H. Ragnemalm και L. Sevón, δικαστές,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

γενικός εισαγγελέας: P. Léger
γραμματέας: H. A. Rühl, κύριος υπάλληλος διοικήσεως,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

— ο Reinhard Gebhard, εκπροσωπούμενος από τον Rechtsanwalt Reinhard Gebhard, τους Massimo Burghignoli, δικηγόρο Μιλάνου, Jim Penning, δικηγόρο Λουξεμβούργου, και Fabrizio Massoni, δικηγόρο Βρυξελλών,

— το Consiglio dell'Ordine degli Avvocati e Procuratori di Milano, εκπροσωπούμενο από τον καθηγητή Bruno Nascimbene,

— η Ελληνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την Εύη Σκανδάλου, μέλος της Ειδικής Νομικής Υπηρεσίας Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων του Υπουργείου Εξωτερικών, και τη Σταματίνα Βώδινα, νομικό, επιστημονική συνεργάτιδα της Ειδικής Νομικής Υπηρεσίας Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων του ιδίου υπουργείου,

— η Ισπανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους Alberto José Navarro González, γενικό διευθυντή Κοινοτικού Νομικού και Θεσμικού Συντονισμού, και τον Miguel Bravo-Ferrer Delgado, abogado del Estado της Υπηρεσίας Κοινοτικών Διαφορών,

— η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον Philippe Martinet, γραμματέα εξωτερικών υποθέσεων στη Διεύθυνση Νομικών Υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών, και την Catherine de Salins, υποδιευθύντρια της ιδίας διευθύνσεως,

— η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τον Stephen Braviner, του Treasury Solicitor's Department, και τον Daniel Bethlehem, barrister,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από την Marie-José Jonczy, νομικό σύμβουλο, και τον Enrico Traversa, μέλος της Νομικής Υπηρεσίας,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις του Reinhard Gebhard, εκπροσωπούμενου από τον δικηγόρο Massimo Burghignoli, του Consiglio dell'Ordine degli Avvocati e Procuratori di Milano, εκπροσωπουμένου από τον Bruno Nascimbene, της Ελληνικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από την Εύη Σκανδάλου και τη Σταματίνα Βώδινα, της Ισπανικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τον Miguel Bravo-Ferrer Delgado, της Γαλλικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τους Marc Perrin de Brichambaut, διευθυντή Νομικών Υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών, και Philippe Martinet, της Ιταλικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από τον Pier Giorgio Ferri, avvocato dello Stato, της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενης από τους Stephen Braviner και Daniel Bethlehem, και της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενης από την Marie-José Jonczy και τον Enrico Traversa, κατά τη συνεδρίαση της 10ης Μαΐου 1995,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 20ής Ιουνίου 1995,

εκδίδει την ακόλουθη

## Απόφαση

1 Με διάταξη της 16ης Δεκεμβρίου 1993, που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 8 Φεβρουαρίου 1994, το Consiglio Nazionale Forense υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ, δύο προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία της οδηγίας 77/249/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1977, περί διευκολύνσεως της πραγματικής ασκήσεως της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών από δικηγόρους (ΕΕ ειδ. έκδ. 06/001, σ. 249).

2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο πειθαρχικής διαδικασίας που κίνησε το Consiglio dell'Ordine degli Avvocati e Procuratori di Milano (στο εξής: συμβούλιο του δικηγορικού συλλόγου του Μιλάνου) κατά του Gebhard, κατά του οποίου προσάπτεται ότι παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τον νόμο υπ' αριθ. 31, της 9ης Φεβρουαρίου 1982, περί της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών από δικηγόρους, υπηκόους των κρατών μελών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων [*GURI* (Επίσημη Εφημερίδα της Ιταλικής Δημοκρατίας) της 12ης Φεβρουαρίου 1982, αριθ. 42], ασκώντας στην Ιταλία σταθερή επαγγελματική δραστηριότητα σε δικηγορικό γραφείο το οποίο ίδρυσε ο ίδιος χρησιμοποιώντας τον τίτλο «avvocato».

3 Από τα στοιχεία του φακέλου και τις απαντήσεις που δόθηκαν στις γραπτές ερωτήσεις του Δικαστηρίου προκύπτει ότι ο Gebhard, Γερμανός υπήκοος, είχε λάβει την άδεια να ασκεί το επάγγελμα του «Rechtsanwalt» στη Γερμανία από τις 3 Αυγούστου 1977. Είχε εγγραφεί στον δικηγορικό σύλλογο της Στουτγάρδης όπου είναι «ελεύθερος συνεργάτης» σε δικηγορικό γραφείο («Bürogemeinschaft») χωρίς όμως να διαθέτει δικό του δικηγορικό γραφείο στο κράτος αυτό.

4 Ο Gebhard κατοικεί στην Ιταλία από τον Μάρτιο του 1978 όπου ζει με τη σύζυγό του, ιταλικής ιθαγενείας, και τα τρία παιδιά του. Το εισόδημα του Gebhard φορολογείται εξ ολοκλήρου στην Ιταλία, τόπο κατοικίας του.

5 Ο Gebhard άσκησε επαγγελματική δραστηριότητα στην Ιταλία από την 1η Μαρτίου 1978, αρχικά ως συνεργάτης («con un rapporto di libera collaborazione») σε γραφείο δικηγορικής εταιρίας του Μιλάνου και στη συνέχεια, από την 1η Ιανουαρίου 1980 μέχρι την αρχή του 1989, ως εταίρος («associato») στο ίδιο γραφείο. Δεν του προσάπτεται τίποτα για τις δραστηριότητες που άσκησε στο γραφείο αυτό.

6 Στις 30 Ιουλίου 1989, ο Gebhard άνοιξε δικό του δικηγορικό γραφείο στο Μιλάνο, στο οποίο συνεργάζονται μαζί του Ιταλοί «avvocati» και «procuratori».

Ο Gebhard, απαντώντας σε γραπτή ερώτηση του Δικαστηρίου, επισήμανε ότι τους ανέθετε σποραδικώς τον χειρισμό ένδικων αγωγών που αφορούσαν Ιταλούς πελάτες στην Ιταλία.

7 Ο Gebhard δηλώνει ότι ασκεί στην Ιταλία κυρίως εξωδικαστηριακή δραστηριότητα αρωγής και εκπροσωπήσεως γερμανοφώνων προσώπων (δραστηριότητα που αντιπροσωπεύει το 65 % του κύκλου εργασιών του) καθώς και δραστηριότητα εκπροσωπήσεως ιταλοφώνων στη Γερμανία και στην Αυστρία (δραστηριότητα που αντιπροσωπεύει το 30 % του κύκλου εργασιών του). Το υπόλοιπο 5 % αφορά την αρωγή Ιταλών επαγγελματιών που αντιμετωπίζουν προβλήματα γερμανικού δικαίου για τους πελάτες τους.

8 Ορισμένοι Ιταλοί επαγγελματίες, από τους οποίους οι Ιταλοί «avvocati» με τους οποίους είχε συνεταιριστεί ο Gebhard μέχρι το 1989, υπέβαλαν καταγγελία στο συμβούλιο του δικηγορικού συλλόγου του Μιλάνου. Του προσήψαν ότι χρησιμοποίησε τον τίτλο «avvocato» στα επαγγελματικά του επιστολόχαρτα, ότι παρέστη σε δίκη με τον τίτλο «avvocato» ενώπιον της Pretura και του Tribunale di Milano και ότι άσκησε επαγγελματικές δραστηριότητες με βάση το «Studio legale Gebhard».

9 Αφού του απαγόρευσε τη χρήση του τίτλου «avvocato», το συμβούλιο του δικηγορικού συλλόγου του Μιλάνου αποφάσισε, στις 19 Σεπτεμβρίου 1991, να κινήσει πειθαρχική διαδικασία κατά του Gebhard, προσάπτοντάς του ότι παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τον νόμο υπ' αριθ. 31/82 ασκώντας στην Ιταλία σταθερή επαγγελματική δραστηριότητα με βάση το δικό του δικηγορικό γραφείο και χρησιμοποιώντας τον τίτλο «avvocato».

10 Στις 14 Οκτωβρίου 1991, ο Gebhard υπέβαλε στο συμβούλιο του δικηγορικού συλλόγου του Μιλάνου αίτηση εγγραφής στο μητρώο των δικηγόρων. Η αίτηση αυτή στηριζόταν στην οδηγία 89/48/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1988, σχετικά με ένα γενικό σύστημα αναγνωρίσεως διπλωμάτων

τριτοβάθμιας εκπαιδεύσεως που πιστοποιούν επαγγελματική εκπαίδευση ελάχιστης διάρκειας τριών ετών (ΕΕ 1989, L 19, σ. 16), και στην πραγματοποίηση, στην Ιταλία, επαγγελματικής πρακτικής ασκήσεως πλέον των δέκα ετών. Δεν προκύπτει ότι το συμβούλιο του δικηγορικού συλλόγου αποφάνθηκε τυπικώς επί της αιτήσεως αυτής.

11 Η πειθαρχική διαδικασία που κινήθηκε στις 19 Σεπτεμβρίου 1991 κατέληξε σε απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 1992, με την οποία το συμβούλιο του δικηγορικού συλλόγου του Μιλάνου επέβαλε στον Gebhard την ποινή της απαγορεύσεως ασκήσεως της επαγγελματικής του δραστηριότητας επί έξι μήνες («sospensione dell'esercizio dell'attività professionale»).

12 Ο Gebhard άσκησε ενώπιον του Consiglio Nazionale Forense προσφυγή κατά της αποφάσεως αυτής, διευκρινίζοντας πάντως ότι η προσφυγή του εστρέφετο επίσης κατά της σιωπηρής απορρίψεως του αιτήματός του για εγγραφή στο μητρώο. Ισχυρίζεται, μεταξύ άλλων, στην προσφυγή αυτή ότι η οδηγία 77/249 του χορηγεί το δικαίωμα να ασκεί τις επαγγελματικές του δραστηριότητες με βάση το δικό του δικηγορικό γραφείο στο Μιλάνο.

13 Η οδηγία 77/249 εφαρμόζεται στις δραστηριότητες δικηγόρου οι οποίες ασκούνται ως παροχή υπηρεσιών. Προβλέπει ότι ο παρέχων τις υπηρεσίες δικηγόρος χρησιμοποιεί τον επαγγελματικό του τίτλο, στη γλώσσα ή σε μια από τις γλώσσες του κράτους μέλους προελεύσεως, με την ένδειξη της επαγγελματικής οργανώσεως στην οποία ανήκει ή του δικαστηρίου ενώπιον του οποίου ασκεί το λειτούργημά του σύμφωνα με τη νομοθεσία αυτού του κράτους (άρθρο 3).

14 Η οδηγία αυτή διακρίνει, αφενός, τις δραστηριότητες σχετικά με την εκπροσώπηση και την υπεράσπιση πελάτη ενώπιον των δικαστηρίων ή ενώπιον των δημοσίων αρχών και, αφετέρου, όλες τις άλλες δραστηριότητες.

15 Κατά την άσκηση αυτών των δραστηριοτήτων, ο δικηγόρος τηρεί τους επαγγελματικούς κανόνες του κράτους μέλους υποδοχής παράλληλα με τις υποχρεώσεις οι οποίες του επιβάλλονται στο κράτος μέλος προελεύσεως (άρθρο 4,

παράγραφος 2). Για την άσκηση διαστηριοτήτων διαφόρων από εκείνων που αναφέρονται στην παράγραφο 1, ο δικηγόρος εξακολουθεί να υπόκειται στους επαγγελματικούς όρους και κανόνες του κράτους μέλους προελεύσεως, υπό την επιφύλαξη της τηρήσεως των κανόνων, οποιαδήποτε και αν είναι η πηγή τους, οι οποίοι διέπουν το επάγγελμα στο κράτος μέλος υποδοχής, ιδίως εκείνων που αφορούν το ασυμβίβαστο μεταξύ της ασκήσεως των δραστηριοτήτων του δικηγόρου και της ασκήσεως άλλων δραστηριοτήτων στο κράτος αυτό, το επαγγελματικό απόρρητο, τις σχέσεις με συναδέλφους, την απαγόρευση υποστηρίξεως από τον ίδιο δικηγόρο διαδίκων που έχουν αντίθετα συμφέροντα και τη διαφήμιση (άρθρο 4, παράγραφος 4).

16 Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 77/249 ορίζει ότι «Οι δραστηριότητες, οι σχετικές με την εκπροσώπηση στην υπεράσπιση πελάτου ενώπιον των δικαστικών ή των δημοσίων αρχών ασκούνται σε κάθε κράτος μέλος υποδοχής, σύμφωνα με τους όρους που προβλέπονται για τους δικηγόρους, οι οποίοι είναι εγκατεστημένοι σ' αυτό το κράτος, αποκλειομένου οποιουδήποτε όρου κατοικίας ή εγγραφής σε επαγγελματική οργάνωση του κράτους αυτού».

17 Η οδηγία 77/249 μεταφέρθηκε στο εσωτερικό δίκαιο της Ιταλίας με τον νόμο υπ' αριθ. 31/82, το άρθρο 2 του οποίου ορίζει ότι:

«(Οι υπήκοοι των κρατών μελών που έχουν λάβει άδεια να ασκούν τη δραστηριότητα του δικηγόρου στο κράτος μέλος προελεύσεως) μπορούν να ασκούν επαγγελματικές δραστηριότητες δικηγόρου, στο πεδίο δικαστικών και μη δικαστικών δραστηριοτήτων, προσωρινώς ("con carattere di temporaneità") και σύμφωνα με τους όρους που τίθενται στον παρόντα τίτλο.

Για την άσκηση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων του προηγουμένου εδαφίου, δεν επιτρέπεται στην επικράτεια της Δημοκρατίας η ίδρυση ούτε δικηγορικού γραφείου ούτε κύριας ή δευτερεύουσας εγκαταστάσεως.»

18 Υπό τις συνθήκες αυτές το Consiglio Nazionale Forense ανέστειλε τη διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο τα εξής προδικαστικά ερωτήματα:

«α) Ως προς το αν το άρθρο 2 του νόμου αριθ. 31, της 9ης Φεβρουαρίου 1982, περί "ελεύθερης παροχής υπηρεσιών από δικηγόρους, υπηκόους των κρατών μελών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων" — περί μεταφοράς στην εσωτερική έννομη τάξη της οδηγίας ΕΟΚ της 22ας Μαρτίου 1977 —, διάταξη σύμφωνα με την οποία δεν επιτρέπεται "η εγκατάσταση στην ιταλική επικράτεια δικηγορικού γραφείου ή κυρίας ή δευτερεύουσας έδρας", συμβιβάζεται προς τη ρύθμιση της προαναφερθείσας οδηγίας, δεδομένου ότι σ' αυτή δεν απαντά στοιχείο ενδεικτικό του ότι η δυνατότητα ιδρύσεως δικηγορικού γραφείου μπορεί να ερμηνευθεί ως υποδηλούσα την πρόθεση του επαγγελματία να ασκεί τις δραστηριότητές του όχι προσωρινώς ή περιστασιακώς αλλά μονίμως·

β) επί των ακολουθητέων κριτηρίων για την αποδοχή του προσωρινού χαρακτήρα, σε σχέση με τη σταθερή και επαναλαμβανόμενη παροχή υπηρεσιών εκ μέρους του δικηγόρου που εργάζεται υπό το καθεστώς της προαναφερθείσας οδηγίας της 22ας Μαρτίου 1977.»

19 Ενόψει της διατυπώσεως του προδικαστικού ερωτήματος, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να αποφαίνεται επί του κατά πόσον μια εθνική διάταξη συμβιβάζεται με το κοινοτικό δίκαιο. Είναι, ωστόσο, αρμόδιο να παράσχει στο εθνικό δικαστήριο όλα τα στοιχεία ερμηνείας που αφορούν το κοινοτικό δίκαιο και τα οποία θα επιτρέψουν στο εθνικό δικαστήριο να εκτιμήσει το συμβιβαστό των εθνικών διατάξεων με το κοινοτικό δίκαιο προκειμένου να αποφανθεί επί της υποθέσεως που του έχει υποβληθεί (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 11ης Αυγούστου 1995, C-63/94, Belgapom, Συλλογή 1995, σ. I-2467, σκέψη 7).

20 Κατ' αρχάς, πρέπει να παρατηρηθεί ότι η κατάσταση κοινοτικού υπηκόου, ο οποίος μετακινείται σε άλλο κράτος μέλος της Κοινότητας προκειμένου να

ασκήσει οικονομική δραστηριότητα, εμπίπτει είτε στο κεφάλαιο της Συνθήκης που αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, είτε στο κεφάλαιο που αφορά την ελευθερία εγκαταστάσεως, είτε στο κεφάλαιο που αφορά την παροχή υπηρεσιών, κεφάλαια που αποκλείουν το ένα το άλλο.

21 Εφόσον το κεφάλαιο που αφορά τους εργαζομένους είναι αλυσιτελές εν προκειμένω, μπορεί να αγνοηθεί εκ προοιμίου κατά την εξέταση των υποβληθέντων ερωτημάτων, τα οποία αφορούν κυρίως τις έννοιες της «εγκαταστάσεως» και της «παροχής υπηρεσιών».

22 Στη συνέχεια πρέπει να παρατηρηθεί ότι οι διατάξεις του κεφαλαίου που αφορά τις υπηρεσίες είναι επικουρικές σε σχέση με τις διατάξεις του κεφαλαίου που αφορά το δικαίωμα εγκαταστάσεως στο μέτρο που, κατά πρώτον, η διατύπωση του άρθρου 59, πρώτο εδάφιο, προϋποθέτει ότι ο παρέχων την υπηρεσία και ο αποδέκτης της εν λόγω υπηρεσίας είναι «εγκατεστημένοι» σε δύο διαφορετικά κράτη μέλη και όπου, κατά δεύτερον, το άρθρο 60, πρώτο εδάφιο, διευκρινίζει ότι οι διατάξεις που αφορούν τις υπηρεσίες εφαρμόζονται μόνον εάν δεν τυγχάνουν εφαρμογής οι διατάξεις που αφορούν το δικαίωμα εγκαταστάσεως. Συνεπώς, είναι απαραίτητο να εξεταστεί το πεδίο εφαρμογής της έννοιας της «εγκαταστάσεως».

23 Το δικαίωμα εγκαταστάσεως, το οποίο προβλέπεται στα άρθρα 52 έως 58 της Συνθήκης, αναγνωρίζεται τόσο στα νομικά πρόσωπα κατά την έννοια του άρθρου 58 όσο και στα φυσικά πρόσωπα που είναι υπήκοοι κράτους μέλους της Κοινότητας. Περιλαμβάνει, με την επιφύλαξη των προβλεπομένων εξαιρέσεων και προϋποθέσεων, την ανάληψη και την άσκηση μη μισθωτών δραστηριοτήτων στην επικράτεια κάθε άλλου κράτους μέλους, καθώς και τη σύσταση και διαχείριση εταιριών, την ίδρυση πρακτορείων, υποκαταστημάτων ή θυγατρικών εταιριών.

24 Επομένως, ένα πρόσωπο μπορεί να εγκατασταθεί, υπό την έννοια της Συνθήκης, σε περισσότερα του ενός κράτη μέλη και, ιδίως, στην περίπτωση

των εταιριών, με την ίδρυση πρακτορείων, υποκαταστημάτων ή θυγατρικών εταιριών (άρθρο 52), και, όπως έκρινε το Δικαστήριο στην περίπτωση μελών ελευθέρων επαγγελμάτων, με τη δημιουργία δεύτερης επαγγελματικής κατοικίας (βλ. απόφαση της 12ης Ιουλίου 1984, 107/83, Klopp, Συλλογή 1984, σ. 2971, σκέψη 19).

25 Συνεπώς, η έννοια της εγκαταστάσεως σύμφωνα με τη Συνθήκη είναι πολύ ευρεία, εμπεριέχουσα τη δυνατότητα του κοινοτικού υπηκόου να συμμετέχει, με σταθερό και συνεχή τρόπο, στην οικονομική ζωή άλλου κράτους μέλους εκτός του κράτους προελεύσεώς του και να αποκομίζει συναφώς οφέλη, διευκολύνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την οικονομική και κοινωνική αλληλοδιείσδυση στο εσωτερικό της Κοινότητας σε ό,τι αφορά τον τομέα των μη μισθωτών δραστηριοτήτων (βλ., συναφώς, απόφαση της 21ης Ιουνίου 1974, 2/74, Reyners, Συλλογή τόμος 1974, σ. 317, σκέψη 21).

26 Αντιθέτως, στην περίπτωση όπου ο παρέχων μια υπηρεσία μετακινείται σε άλλο κράτος μέλος, οι διατάξεις του κεφαλαίου που αφορά τις υπηρεσίες και, ιδίως, το άρθρο 60, τρίτο εδάφιο, της Συνθήκης, προβλέπουν ότι ο παρέχων την υπηρεσία ασκεί εκεί τη δραστηριότητά του προσωρινώς.

27 Όπως τόνισε ο γενικός εισαγγελέας, ο προσωρινός χαρακτήρας των εν λόγω δραστηριοτήτων πρέπει να εκτιμηθεί όχι μόνο σε σχέση με τη διάρκεια της παροχής, αλλά και σε σχέση με τη συχνότητα, περιοδικότητα ή συνέχειά της. Ο προσωρινός χαρακτήρας της παροχής δεν αποκλείει τη δυνατότητα του παρέχοντος τις υπηρεσίες, κατά την έννοια της Συνθήκης, να διαθέτει στο κράτος μέλος υποδοχής ορισμένη υποδομή (συμπεριλαμβανομένης πλήρους εγκαταστάσεως γραφείου), στο μέτρο που η υποδομή αυτή είναι απαραίτητη για την εκπλήρωση της εν λόγω παροχής.

28 Εντούτοις, η κατάσταση αυτή πρέπει να διακριθεί από την κατάσταση του Gebhard, ο οποίος, υπήκοος κράτους μέλους, ασκεί κατά τρόπο σταθερό και

συνεχή, επαγγελματική δραστηριότητα σε άλλο κράτος μέλος όπου, έχοντας την επαγγελματική του κατοικία, απευθύνεται, μεταξύ άλλων, στους υπηκόους του κράτους αυτού. Ο υπήκοος αυτός εμπίπτει στις διατάξεις του κεφαλαίου που αφορά το δικαίωμα εγκαταστάσεως και όχι αυτού που αφορά τις υπηρεσίες.

29 Το συμβούλιο του δικηγορικού συλλόγου του Μιλάνου ισχυρίζεται ότι ένα πρόσωπο όπως ο Gebhard δεν μπορεί να θεωρηθεί, υπό την έννοια της Συνθήκης, ως «εγκατεστημένο» σε κράτος μέλος, εν προκειμένω στην Ιταλία, παρά μόνον αν ανήκει στον επαγγελματικό σύλλογο του κράτους αυτού ή, τουλάχιστον, αν ασκεί τη δραστηριότητά του ως συνεργάτης ή συνεταίρος με πρόσωπα που ανήκουν στον επαγγελματικό αυτό σύλλογο.

30 Η επιχειρηματολογία αυτή δεν μπορεί να γίνει δεκτή.

31 Οι σχετικές με το δικαίωμα εγκαταστάσεως διατάξεις αφορούν την ανάληψη και άσκηση δραστηριοτήτων (βλ., μεταξύ άλλων, την προαναφερθείσα απόφαση Reyners, σκέψεις 46 και 47). Πράγματι, η ιδιότητα του μέλους επαγγελματικού συλλόγου εμπίπτει στις προϋποθέσεις που εφαρμόζονται για την ανάληψη και άσκηση δραστηριοτήτων και δεν μπορεί, συνεπώς, να θεωρηθεί ως συστατικό στοιχείο της εγκαταστάσεως αυτής.

32 Επομένως, η δυνατότητα υπηκόου κράτους μέλους να ασκεί το δικαίωμά του εγκαταστάσεως και οι προϋποθέσεις ασκήσεώς του πρέπει να εκτιμηθούν σε σχέση με τις δραστηριότητες που σκοπεί να ασκήσει στην επικράτεια του κράτους μέλους υποδοχής.

33 Σύμφωνα με το άρθρο 52, δεύτερο εδάφιο, η ελευθερία εγκαταστάσεως ασκείται υπό τις προϋποθέσεις που καθορίζει η νομοθεσία της χώρας εγκαταστάσεως για τους δικούς της υπηκόους.

34 Στην περίπτωση που οι συγκεκριμένες επίδικες δραστηριότητες δεν υπάγονται σε καμιά κανονιστική ρύθμιση στο κράτος υποδοχής, ώστε ο υπήκοος του κράτους μέλους αυτού δεν πρέπει να διαθέτει κανένα ειδικό προσόν για την άσκησή τους, ο υπήκοος κάθε άλλου κράτους μέλους έχει δικαίωμα να εγκατασταθεί στην επικράτεια του πρώτου κράτους και να ασκεί εκεί τις ίδιες αυτές δραστηριότητες.

35 Εντούτοις, η ανάληψη και η άσκηση μη μισθωτών δραστηριοτήτων μπορούν να εξαρτώνται από την τήρηση ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών διατάξεων, που δικαιολογούνται από λόγους γενικού συμφέροντος, όπως κανόνες που αφορούν την οργάνωση, τα προσόντα, τη δεοντολογία, τον έλεγχο και την ευθύνη (βλ. απόφαση της 28ης Απριλίου 1977, 71/76, Thieffry, Συλλογή τόμος 1977, σ. 229, σκέψη 12). Οι διατάξεις αυτές μπορούν, μεταξύ άλλων, να προβλέπουν ότι η άσκηση ορισμένης δραστηριότητας επιφυλάσσεται, αναλόγως της περιπτώσεως, στους κατόχους διπλώματος, πιστοποιητικού ή άλλου τίτλου, στα μέλη επαγγελματικού συλλόγου ή ακόμη στα πρόσωπα που υπάγονται σε ορισμένο πειθαρχικό καθεστώς ή έλεγχο. Μπορούν επίσης να προβλέπουν τις προϋποθέσεις χρησιμοποιήσεως επαγγελματικών τίτλων, όπως τον τίτλο του «avvocato».

36 Όταν η ανάληψη συγκεκριμένης δραστηριότητας ή η άσκηση της δραστηριότητας αυτής εξαρτάται, εντός του κράτους μέλους υποδοχής, από τέτοιες προϋποθέσεις, ο υπήκοος άλλου κράτους μέλους, που σκοπεί να ασκήσει τη δραστηριότητα αυτή, πρέπει κατ' αρχήν να ανταποκρίνεται στις προϋποθέσεις αυτές. Γι' αυτό, το άρθρο 57 προβλέπει ότι το Συμβούλιο εκδίδει οδηγίες όπως η προαναφερθείσα οδηγία 89/48, η οποία αποσκοπεί, αφενός, στην αμοιβαία αναγνώριση διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων και, αφετέρου, στον συντονισμό των εθνικών διατάξεων που αφορούν την ανάληψη και την άσκηση μη μισθωτών δραστηριοτήτων.

37 Πάντως, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι τα εθνικά μέτρα που ενδέχεται να παρακωλύσουν ή να καταστήσουν λιγότερο ελκυστική την άσκηση των θεμελιωδών ελευθεριών που διασφαλίζονται με τη Συνθήκη πρέπει να πληρούν τέσσερις προϋποθέσεις: να εφαρμόζονται κατά τρόπο μη

δημιουργούντα διακρίσεις, να δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, να είναι κατάλληλα για την επίτευξη του επιδιωκομένου σκοπού και να μην είναι δεσμευτικά πέραν του βαθμού που είναι αναγκαίος για την επίτευξη του σκοπού αυτού (βλ. απόφαση της 31ης Μαρτίου 1993, C-19/92, Kraus, Συλλογή 1993, σ. I-1663, σκέψη 32).

38 Ομοίως, τα κράτη μέλη δεν μπορούν κατά την εφαρμογή των εθνικών τους διατάξεων να μη λαμβάνουν υπόψη τις γνώσεις και τα προσόντα που ο ενδιαφερόμενος έχει ήδη αποκτήσει σε άλλο κράτος μέλος (βλ. απόφαση της 7ης Μαΐου 1991, C-340/89, Βλασσοπούλου, Συλλογή 1991, σ. I-2357, σκέψη 15). Συνεπώς, πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους την ισοτιμία των διπλωμάτων (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Thieffry, σκέψεις 19 και 27) και, αναλόγως της περιπτώσεως, να προβαίνουν σε συγκριτική εξέταση των γνώσεων και προσόντων που απαιτούνται από τις εθνικές τους διατάξεις και αυτών του ενδιαφερομένου (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Βλασσοπούλου, σκέψη 16).

39 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι στα ερωτήματα που υπέβαλε το Consiglio Nazionale Forense πρέπει να δοθεί η εξής απάντηση:

— ο προσωρινός χαρακτήρας της παροχής υπηρεσιών που προβλέπεται από το άρθρο 60, τρίτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΚ πρέπει να εκτιμηθεί σε σχέση με τη διάρκειά του, τη συχνότητά του, την περιοδικότητά του και τη συνέχειά του·

— ο παρέχων την υπηρεσία, υπό την έννοια της Συνθήκης, μπορεί να διαθέτει, εντός του κράτους μέλους υποδοχής, την απαραίτητη υποδομή για την εκπλήρωση της παροχής υπηρεσιών·

— υπήκοος κράτους μέλους ο οποίος, κατά σταθερό και συνεχή τρόπο, ασκεί επαγγελματική δραστηριότητα σε άλλο κράτος μέλος όπου, με βάση την επαγγελματική του κατοικία, απευθύνεται, μεταξύ άλλων, στους υπηκόους του κράτους αυτού, υπάγεται στις διατάξεις του κεφαλαίου που αφορά το δικαίωμα εγκαταστάσεως και όχι αυτού που αφορά τις υπηρεσίες·

— η δυνατότητα για υπήκοο κράτους μέλους να ασκεί το δικαίωμά του εγκαταστάσεως και οι προϋποθέσεις της ασκήσεώς του πρέπει να εκτιμώνται σε σχέση με τις δραστηριότητες που σκοπεί να ασκήσει στην επικράτεια του κράτους μέλους υποδοχής·

— όταν η ανάληψη συγκεκριμένης δραστηριότητας δεν εξαρτάται από καμιά κανονιστική ρύθμιση στο κράτος υποδοχής, ο υπήκοος κάθε άλλου κράτους μέλους έχει δικαίωμα να εγκατασταθεί στην επικράτεια του πρώτου κράτους και να ασκεί εκεί τη δραστηριότητα αυτή. Αντιθέτως, όταν η ανάληψη ή η άσκηση συγκεκριμένης δραστηριότητας εξαρτάται στο κράτος μέλος υποδοχής από ορισμένες προϋποθέσεις, ο υπήκοος άλλου κράτους μέλους που σκοπεί να ασκήσει τη δραστηριότητα αυτή πρέπει κατ' αρχήν να πληροί τις προϋποθέσεις αυτές·

— πάντως, τα εθνικά μέτρα που ενδέχεται να παρακωλύσουν ή να καταστήσουν λιγότερο ελκυστική την άσκηση των θεμελιωδών ελευθεριών που εξασφαλίζει η Συνθήκη πρέπει να πληρούν τέσσερις προϋποθέσεις: να εφαρμόζονται κατά τρόπο μη δημιουργούντα διακρίσεις, να δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, να είναι κατάλληλα για την επίτευξη του επιδιωκομένου σκοπού και να μην είναι δεσμευτικά πέραν του βαθμού που είναι αναγκαίος για την επίτευξη του σκοπού αυτού·

— ομοίως, τα κράτη μέλη πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την ισοτιμία των διπλωμάτων και, αναλόγως της περιπτώσεως, να προβαίνουν σε συγκριτική εξέταση των γνώσεων και προσόντων που απαιτούνται από τις εθνικές τους διατάξεις και αυτών του ενδιαφερομένου.

**Επί των δικαστικών εξόδων**

40 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Ιταλική, Ελληνική, Ισπανική, Γαλλική Κυβέρνηση, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, καθώς και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, οι οποίες κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

## ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με διάταξη της 16ης Δεκεμβρίου 1993 το Consiglio Nazionale Forense, αποφαίνεται:

**1) Ο προσωρινός χαρακτήρας της παροχής υπηρεσιών που προβλέπεται από το άρθρο 60, τρίτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΚ πρέπει να εκτιμηθεί σε σχέση με τη διάρκειά του, τη συχνότητά του, την περιοδικότητά του και τη συνέχειά του.**

**2) Ο παρέχων την υπηρεσία, υπό την έννοια της Συνθήκης, μπορεί να διαθέτει, εντός του κράτους μέλους υποδοχής, την απαραίτητη υποδομή για την εκπλήρωση της παροχής υπηρεσιών.**

**3) Υπήκοος κράτους μέλους ο οποίος, κατά σταθερό και συνεχή τρόπο, ασκεί επαγγελματική δραστηριότητα σε άλλο κράτος μέλος όπου, με βάση την επαγγελματική του κατοικία, απευθύνεται, μεταξύ άλλων, στους υπηκόους του κράτους αυτού, υπάγεται στις διατάξεις του κεφαλαίου που αφορά το δικαίωμα εγκαταστάσεως και όχι αυτού που αφορά τις υπηρεσίες.**

**4) Η δυνατότητα για υπήκοο κράτους μέλους να ασκεί το δικαίωμά του εγκαταστάσεως και οι προϋποθέσεις της ασκήσεώς του πρέπει να εκτιμώνται σε σχέση με τις δραστηριότητες που σκοπεί να ασκήσει στην επικράτεια του κράτους μέλους υποδοχής.**

**5) Όταν η ανάληψη συγκεκριμένης δραστηριότητας δεν εξαρτάται από καμιά κανονιστική ρύθμιση στο κράτος υποδοχής, ο υπήκοος κάθε άλλου κράτους**

**μέλους έχει δικαίωμα να εγκατασταθεί στην επικράτεια του πρώτου κράτους και να ασκεί εκεί τη δραστηριότητα αυτή. Αντιθέτως, όταν η ανάληψη ή η άσκηση συγκεκριμένης δραστηριότητας εξαρτάται στο κράτος μέλος υποδοχής από ορισμένες προϋποθέσεις, ο υπήκοος άλλου κράτους μέλους που σκοπεί να ασκήσει τη δραστηριότητα αυτή πρέπει κατ' αρχήν να πληροί τις προϋποθέσεις αυτές.**

6) **Τα εθνικά μέτρα που ενδέχεται να παρακωλύσουν ή να καταστήσουν λιγότερο ελκυστική την άσκηση των θεμελιωδών ελευθεριών που εξασφαλίζει η Συνθήκη πρέπει να πληρούν τέσσερις προϋποθέσεις: να εφαρμόζονται κατά τρόπο μη δημιουργούντα διακρίσεις, να δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, να είναι κατάλληλα για την επίτευξη του επιδιωκομένου σκοπού και να μην είναι δεσμευτικά πέραν του βαθμού που είναι αναγκαίος για την επίτευξη του σκοπού αυτού.**

7) **Τα κράτη μέλη πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την ισοτιμία των διπλωμάτων και, αναλόγως της περιπτώσεως, να προβαίνουν σε συγκριτική εξέταση των γνώσεων και προσόντων που απαιτούνται από τις εθνικές τους διατάξεις και αυτών του ενδιαφερομένου.**

Rodríguez Iglesias Κακούρης Edward Hirsch

Mancini Schockweiler Moitinho de Almeida

Kapteyn Gulmann Murray

Jann Ragnemalm Sevón

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 30 Νοεμβρίου 1995.

Ο Γραμματέας

R. Grass

Ο Πρόεδρος

G. C. Rodríguez Iglesias